

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספח"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: (פרק כח פסוק י)

רש"י

ויצא. לא היה כריך לכתוב אלא זילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יליאתו, אלא מגיד שיליאת לדיק מן המקום עושה רושם. שבזמן שהלדיק צעיר, הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדכה. ולא מסס, פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדכה. וכן ותלכ מן המקום (רות א, ז), האמור צנעמי ורות:

מעשה השב

א ויצ"ב הרי יצחק היה בבאר שבע, ואיך אפשר לומר פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה.

ואפשר לבאר עפ"י מש"כ הרמב"ן עה"כ (פרק יב פסוק ז, ח) ויעבור אברם בארץ... ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה', וז"ל "והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואלקותו לבני אדם... וכן אמר הכתוב ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר... ויקרא בשם ה'. ולא נאמר ביעקב כן, מפני שהוליד בנים רבים כלם עובדי ה', והיתה לו קהילה גדולה נקראת עדת ישראל, ונתפרסמה האמונה בהם" עכ"ל.

והנה לכאורה זה שאמר רבינו שיעקב לא היה צריך לקרוא בקול גדול את שם ה', מפני שהיה לו קהילה גדולה ונתפרסמה האמונה בהם, זה היה אחר שחזר מבית לבן, והקים הי"ב שבטים, והיה לו קהילה גדולה, משא"כ קודם כשהיה דר עם אביו בחברון, היה קורא בקול גדול שם ה', ביחד עם אביו יצחק. ושוב כאשר היה יצחק כלוא בבית, המשיך יעקב לבדו לפרסם שמו יתברך. ולפי"ז אפשר ליישב שכוונת רש"י שביציאת יעקב פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, היינו רק על פרט זה של לקרוא בקול גדול את שם ה', דהרי יצחק היה כלוא בבית, ולא היה יכול לפרסם שמו יתברך, ומשיצא יעקב מבאר שבע, לא היה מי שיפרסם שמו יתברך. אבל חוץ מפרט זה היה יצחק הודה זיוה והדרה.

*

ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים ויורדים בו: (פרק כח פסוק יב)

והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו... ועל דעת רבי אלעזר הגדול היתה זאת המראה כענין בין הצתרים לאצטבס, כי הראהו ממקלת ארבע מלכיות ומעלתם וירידתם, וזה טעם מלאכי אלהים, כמו שנאמר צדניאל (י כ יג) שר מלכות יון, ושר מלכות פרס, והצטיחו כי הוא יתעלה יהיה עמו בכל אשר ילך ציניהם וישמרו ויילנו מידם.

מעשה השב

א פי' בברית בין הבתרים מרומז הארבעה גליות כמו שנאמר שם (בראשית טו יב) "והנה אימה חשיכה גדולה נפלת עליו", ואיתא במדרש (בראשית רבה מד יז) "אימה' זו בבל, חשיכה' זו מדין, שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום ובתענית, גדולה' זו יון, נופלת' עליו זו אדום", הרי לנו שהארבעה גליות נרמזו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, ויעו"ש ברמב"ן.

ב פי' מלאכי אלהים' הכוונה מלאכים שהם השרים של ארבעה האומות, ולפי"ז מבואר מה דאיתא במדרש תנחומא כמה מעלות היו בסולם – ארבע. וכן אמרו (חולין צא): שמלאכי אלהים אשר ראה עולים ויורדים היו ארבעה דווקא, שנים עולים ושנים יורדים, ושהארבעה נפגשו בשלב אחד משלבי הסולם, עיי"ש. ולפי"ד הרמב"ן שמרומז כאן ארבעה הגליות, מדויק היטב החשבון של ארבעה.

*

וְשִׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים: (כח כא)

והיה ה' לי לאלקים. איננו תנאי כדברי רש"י, אבל הוא נדרש. וענינו, אם אשוב אל בית אבי לעבוד השם המיוחד ב' צאריך הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים, וקם אולי את המעשק. ויש צענין סוד ממה שאמרו (כחובות קי): כל הדך בחולה לצאריך דומה כמי שאין לו אלוה.

מעשה חשב

א' פי' שמצאנו שיעקב אבינו נדר על תנאי כמו שכתוב (שם) זיידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי וגו'. והיה ה' לי לאלקים, והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלהים וגו'. ונחלקו רש"י ורבינו עד היכן התנאי ומהיכן מתחיל הנדר. לפי רש"י ז'היה ה' לי לאלקים, הוא עוד המשך התנאי, כמו שכתב ברש"י (שם ד"ה והיה ה' וגו') שלא ימצא פסול בזרעו, והנדר מתחיל מזהאבן הזאת וגו'. משא"כ להרמב"ן ז'היה ה' לי לאלקים' מתחיל כבר הנדר, שאם אשוב אל בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת וכו'.

ב' אפ"ל בהקדם דברי החת"ס בתורת משה (בפרשתן) שמדייק דבשעת החלום ראה יעקב ז'הנה ה' נצב עליו, שם ז'הז'ה'. ובבוקר בשעת הנדר אמר זיידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי, שם אלקים שהוא מדת הדין, ועיי"ש שמפרש בדרך דרוש. ואפ"ל שהרמב"ן בא ליישב דיוק זה, ולכן הביא דברי חז"ל, שכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, היינו שאין לו שם ז'הז'ה, רק שם אלקים. ובוה מדוייק מה שנדר יעקב 'אם יהיה אלקים' עמדי, אלקים דווקא, שבחו"ל הוא בבחינת אלקים, ורק בארץ ישראל הוא בבחינת שם ז'הז'ה. ובוה מדוייק לשון הרמב"ן 'אם אשוב אל בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת' דהיינו דווקא כשיחזור לארץ ישראל יעבוד את השם המיוחד, היינו שם ז'הז'ה, דבחו"ל הוא רק בבחינת אלקים.

*

וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת לִבְנֵי בֶן נַחֲוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדַעְנוּ: (כט ה)

הידעתם את לבן בן נחור. היה ניכר וידוע צקם אבי אביו, כי הוא נכבד מאביו ולאק בית אבותם.... אולי היה כל זה למעלת אברהם, כי היו כל המשפחה מתיחסים לנחור אחי אברהם.

מעשה חשב

א' אפשר לפרש, דלכאורה קשה הרי יעקב אבינו מיד שהגיע לצאריך מצא הרועים ומיד שאלם 'הידעתם את לבן בן נחור' ע"ש סביו נחור, ולא ע"ש אביו בתואל. ותמוה מהיכן ידע שקוראים אותו על שם אבי אביו נחור. וע"ז מפרש רבינו דאולי משום מעלת אברהם היו כולם מתייחסים אליו, והוא ע"פ המבואר במדרש שהיה אברהם אבינו מפורסם בכל העולם, ולכן הבין מעצמו שקוראים אותו לבן בן נחור, שהיה אחי אברהם.

*

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מִקְנֶיךָ אֵתִי: פִּי מַעֲטָ אֲשֶׁר הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרָץ לְרֹב וַיִּבְרָךְ ה' אֶתְךָ לְרִגְלֵי וְעַתָּה מַתִּי אַעֲשֶׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי: (פרק ל פסוקים כט - ל)

ואת אשר היה מקנך אתי. את חשבון מעוט מקנך שצא לידי כמה הוא. לשון רש"י. כלומר, אתה ידעת כמה היה מקנך כשצאו אתי. ויותר ראוי שיאמר ואת מקנך אשר היה אתי ידעת כי מעט אשר היה לך טרם צואי פרץ לרוב. או נפרש אתה ידעת את אשר עבדתיך, כי בכל כחי עשיתי. וידעת את אשר היה מקנך אתי כי ימים רבים הם. וידעת כי מעט אשר היה לך לפני, ויפרץ לרוב מאד שלא כדרך כל הארץ, רק ברכת ה' היא אשר צאת מעת צא רגלי צביתך, והוא הנכון.

מעשה חשב

א' לפי פירוש רש"י מבואר בפסוק ב' דברים שאמר יעקב ללבן. א. אתה ידעת כי בכל כחי עבדתי אצליך. ב. וכן ידעת כמה מיעוט צאן היה לך לפני שבאתי אליך. ולפי זה המשך הפסוק 'כי מעט אשר היה לפני וגו', מפרש מה שכתב מקודם ז'את אשר היה מקנך אתי'.

ב' רבינו מבאר דתיבת 'אתה ידעת', מושך עצמו ואחר עמו, פירוש כאילו שהיה כתוב בפסוק, ג' פעמים 'ידעת'. א. אתה ידעת את אשר עבדתיך. ב. 'ידעת' את אשר היה מקנך אתי וגו', ג. 'ידעת' כי מעט אשר היה לפני וגו'. ולפי רבינו מבואר בכתוב ג' דברים: א. אתה ידעת כי בכל כוחי עבדתי אצליך [באיכות]. ב. וידעת כמה זמן עבדתי אצליך [בכמות]. ג. וידעת כמה מיעוט צאן היה לך לפני שבאת.